

seminariach. Dotyczyła formacji intelektualnej i naukowej zarówno nauczających jak i studentów-seminarzystów. Od formacji intelektualnej przyszłych kapłanów zależy posługa nauczania w Kościele.

Omawiana książka: *Uniwersytet i Kościół na początku trzeciego tysiąclecia* składa się z wypowiedzi kar-

dynała Zenona Grocholewskiego w różnych miejscach i w różnych językach. Dotyczą one niezwykle żywotnych spraw dla życia Kościoła. Zaprezentowane wypowiedzi zakorzenione są w nauczaniu i prawie Kościoła. Dlatego książka ta ubogaca nie tylko kanonistykę słowacką, lecz także światową.

Ks. Jan Dyduch

Ks. Mariusz Rosik, *Judaizm u początków ery chrześcijańskiej*
(Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu. Rozprawy Naukowe 46) Wrocław 2003, stron 195

Syn Boży, który stał się Człowiekiem, wraz ze swoją ludzką naturą przyjął wszystkie jej uwarunkowania (za wyjątkiem grzechu), należał zatem do określonej epoki historycznej, a także do konkretnego narodu, a był to naród żydowski. Przyjmując określoną narodowość, Jezus wszedł w ramy całej tradycji tego narodu, a przede wszystkim w tradycję religijną, której stadium rozwojowe, współczesne Jezusowi, nazywamy judaizmem. Judaizm oznacza religię Izraela w okresie zaczynającym się w czasach niewoli babilońskiej i trwającym aż do naszych czasów. Oczywiście w tak szerokich ramach czasowych w samym juda-

izmie następowały istotne zmiany. Interesuje nas jednak ten stan rozwoju judaizmu, jaki był współczesny Jezusowi, a także rodzącemu się chrześcijaństwu, które powstało w łonie judaizmu. Chcąc zatem poznać zarówno Jezusa w kontekście jego uwarunkowań historycznych, jak i specyfikę wczesnego chrześcijaństwa, musimy dokładnie poznać judaizm w jego wielorakich aspektach. Potrzebie takiego poznania wychodzi naprzeciw praca ks. Rosika, odznaczająca się na tle innych opracowań tego typu szczególnym bogactwem materiału i jego gruntownym opracowaniem, powołującym się na liczne źródła.

Otrzymaliśmy zatem w tym opracowaniu wspaniałą pomoc dla poznania orędzia nowotestamentalnego od strony jego źródeł i uwarunkowań, a także wyjaśniania realiów życia zarówno Jezusa, jak i pierwotnego Kościoła.

Źródłami, do których sięga Autor omawianej pozycji, są pisarze żydowscy z pierwszego wieku Józef Flawiusz, historyk oraz egzegeta, a równocześnie filozof, który bardzo mocno i na stałe wszedł do historii filozofii starożytnej, oraz Filon z Aleksandrii. Zarówno apokryfy Starego Testamentu, jak i bogata literatura judeo-hellenistyczna, manuskrypty, odnalezione na Pustyni Judzkiej oraz hagada i halacha, znajdujące swoje miejsce w Misznie, Gemarze i Talmudzie, stanowią szerokie spektrum źródeł dla poznania interesującego nas judaizmu.

Korzystając z tak bogatego zaplecza, Autor przedstawia najpierw świątynię jerozolimską, jej dyne legalne miejsce kultu żydowskiego, w której przebywał Jezus i do której udawali się pierwsi chrześcijanie, szczególnie jerozolimscy, ale nie tylko, skoro Paweł, Apostoł pogan także do niej pielgrzymował. Możemy zapoznać się z dziejami świątyni, z jej personelem, a szczególnie z porządkiem służby w dni powszechne, w szabat i w święta.

Bardzo dokładnie przedstawiony został następnie kult ofiarniczy z omówieniem poszczególnych rodzajów ofiar. W dalszej kolejności możemy zapoznać się z dniami i czasami świętymi, odnosząc do których Autor przytacza wiele szczegółów, dzięki którym przebieg świąt, ich treść religijna i znaczenie zostają bardzo dobrze przybliżone czytelnikowi. W zakończeniu odnośnego rozdziału omówiono rok szabatowy i rok jubileuszowy.

W kolejnym rozdziale Autor podejmuje problematykę ugrupowań religijnych, jakie istniały w czasach Chrystusa w judaizmie. Byli to faryzeusze, saduceusze, eseneńczycy, zeloci i sykaryjczycy, uczeni w Piśmie, herodianie oraz Samarytanie. W odniesieniu do każdego z tych ugrupowań omówione zostały rys historyczny oraz wierzenia i praktyki spełniane przez ich członków.

Bardzo szeroki temat tradycji literackich w judaizmie został omówiony syntetycznie, bez dłuższego rozwodzenia się, ale z okazaniem spraw najbardziej zasadniczych. Szersze omówienie tych zagadnień jest raczej łatwo dostępne w istniejącej u nas literaturze, dlatego potraktowanie tematu, jakie spotykamy w rozważanej pracy, należy uznać za zupełnie wystarczające. Natomiast obszerniejszego potrak-

towania z uwzględnieniem wielu szczegółów doczekały się w tej pozycji zagadnienia, co do których literatura nie jest tak dostępna, jak na temat Tory, Proroków, Pism i literatury apokaliptycznej. O innych pismach judaistycznych była natomiast mowa przy omawianiu źródeł.

Niewielki, ale dobrze skomponowany jest rozdział o synagogach, ukazujący ich rozwój, rolę za czasów Chrystusa, gdy istniała jeszcze świątynia, a także omówione zostały modlitwy, jakie odprawiano w synagogach i zwyczaje przy tym obowiązujące.

Ostatni rozdział został poświęcony niektórym zwyczajom judaistycznym, takim jak modlitwy uświęcające dzień, zwyczaje towarzyszące narodzinom i śmierci oraz małżeństwu. Poruszono także sprawę ślubów i przysięgi oraz postów i danin.

Krótkie *Postłowie* nawiązuje do dokumentów kościelnych i określa podjęte w książce zagadnienie w stosunku do zaleceń, jakie wypowiedział przede wszystkim Sobór Watykański II.

Przejrzysty wykaz skrótów i zestaw bibliografii kończy to pożyteczne dzieło. Bibliografia wskazuje na pozycje, z których Autor

czerpał w trakcie zbierania tak bogatego i dobrze udokumentowanego materiału. W tym zakresie w spisie literatury znajdują się liczne pozycje obcojęzyczne, a wśród nich także trudno dostępne. Natomiast literatura w języku polskim może dobrze służyć czytelnikom, którzy zainteresowani poruszaną problematyką, będą chcieli poznać ją jeszcze głębiej.

Całość będzie bardzo dobrze służyć studiującym Biblię, a także jej liczny czytelnikom, którzy nie podejmują głębszych studiów, pragną jednak zrozumieć orędzie biblijne i zobaczyć je na szerszym tle. To tło dla lektury Nowego Testamentu dzięki książce ks. Rosika staje się o wiele wyraźniejsze i bliższe czytelnikom, których od tamtych wydarzeń dzieli już dwa tysiące lat. Myślę, że książka znajdzie wielu wiernych czytelników, którzy nie będą się z nią rozstawać przy lekturze Pisma Świętego, szczególnie Nowego Testamentu i będą ją nie tylko z pożytkiem, ale także z prawdziwą przyjemnością wielokrotnie konsultować. Jestem pewny, że to może także być radością dla Autora, któremu za tak pożyteczne, ciekawe i zawierające obszerne wiadomości dzieło należy się szczególna wdzięczność.

ks. Tomasz Jelonek